

8. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Е. В. Сидоренко. – СПб. : РЕЧЬ, 2000. – 350 с.

9. Чичук Е. Ю. Социальная креативность как компонент самоактуализации личности в социономической деятельности / Е. Ю. Чичук // Человек. Сообщество. Управление : науч.-инф. журн. – Краснодар : КубГУ, 2006. – Спец. вып. № 1.

УДК 159:9.351

Євдокімова О.О., д. психол. н., доцент, доцент кафедри загальної та практичної психології та педагогіки ННІ права та масових комунікацій ХНУВС

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД В СИСТЕМІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

У статті обґрунтовано необхідність впровадження у процес практичної підготовки майбутніх правоохоронців системи психологічного супроводу як такої, що наближає результати освітнього процесу до вимог сучасної правоохоронної практики. Розкрито головні принципи і напрямки діяльності психологічної служби вищого навчального закладу системи органів внутрішніх справ.

Ключові слова: правоохоронна діяльність, психологічна підтримка, психологічний супровід, особистісно-професійний розвиток, навчальна і професійна діяльність, самоактуалізація.

В статті обоснована необхідність впровадження в процес практичної підготовки майбутніх правоохоронців системи психологічного супроводу як такої, що наближає результати освітнього процесу до вимог сучасної правоохоронної практики. Розкрито головні принципи і напрямки діяльності психологічної служби вищого навчального закладу системи органів внутрішніх справ.

Ключевые слова: психологическая поддержка, психологическое сопровождение, профессионально-личностное развитие, правоохранительная деятельность, субъекты образовательного процесса, учебная и профессиональная деятельность.

Постановка проблеми. Поняття «супровід» отримало широке розповсюдження в сучасних психології і педагогіці. Як правило, воно застосовується у тих сферах життєдіяльності особистості, малих груп і суспільства, коли мають місце складнощі в адаптації, невизначеність соціальних і діяльнісних умов. Відповідаючи вимогам гуманістичного підходу, воно вдало замінило такі схожі за змістом і значенням форми, як наприклад: «подолання», «профілактика», «забезпечення», «підтримка», «допомога» й ін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз основних підходів до розуміння психологічного супроводу дозволяє розглядати його як єдність усіх учасників освітнього процесу у створенні умов для позитивного розвитку учня впродовж усього процесу, при збереженні максимуму його особистісної свободи і відповідальності [3; 4; 5]. Супровід орієнтований на створення умов (педагогічних, психологічних, соціальних) для успішного навчання і розвитку кожного індивідуума в ситуаціях взаємодії.

У листі Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи «Про особливості діяльності психологічної служби системи освіти України у 2009-2010 навчальному році» відзначається, що «Психологічну службу системи освіти необхідно розглядати як багаторівневу організаційну систему, яка включає основні структурні одиниці та забезпечує надання ефективної психологічної допомоги всім учасникам навчально-виховного процесу. Спектр завдань на різних рівнях функціонування цієї системи має бути диференційованим. При цьому цільовий напрямок діяльності психологічної служби залишається єдиним» [1; 2].

Однією з перших форм психологічного супроводу став психотехнологічний напрям у формі емоційного забезпечення навчальної і трудової діяльності школярів. Розглядаючи його як цілеспрямоване управління емоційними станами і пізнавальною навчальною діяльністю курсантів у процесі занять, була створена концепція, що включає принципи, функції і технології, які сприяють реалізації відносно вузької мети, а саме - *оптимізації* емоційних станів і підтримці продуктивної пізнавальної мотивації.

На наш погляд, поняття «супровід» носить більш інтегральний характер, включаючи різноманіття цілей, функцій, об'єктів і психотехнологій його реалізації. Психологічний супровід більшою мірою спрямований на психічне здоров'я (адаптацію), розвиток і самореалізацію особистісних і групових можливостей. Під супроводом розуміється взаємодія того, хто супроводжує, з тим, кого супроводжують, спрямована на вирішення життєвих проблем останнього. Серед принципів супроводу особливо слід виділити безперервність і комплексність супроводу, а також принцип дорадчого права супроводжувача, оскільки відповідальність за прийняття рішення лежить на суб'єктові розвитку. Характеризуючи супровід як комплексний метод, ряд авторів розглядає його в єдиному контексті чотирьох функцій: діагностики, інформації про суть і шляхи вирішення проблеми, консультації на різних стадіях вирішення проблеми, первинної допомоги, на етапі реалізації прийнятого плану [3].

Психологічна служба визначається як особливий підрозділ у структурі організацій і підприємств; система практичного використання психології для вирішення комплексних завдань експертизи, діагностики і психологічної консультації в сферах виробництва, транспорту, народної освіти, медицини, охорони правопорядку і ін. [4].

Психологічний супровід у ВНЗ - це система професійної діяльності психолога, спрямована на створення соціально-психологічних умов для успішного навчання і психологічного розвитку особистості в ситуаціях студентської взаємодії [4]. Це означає наступне: по-перше, слідування за природним розвитком особистості на даному віковому і соціокультурному етапі онтогенезу. Як важливі психологічні принципи виступають принципи прийняття безумовної цінності внутрішнього світу кожного студента, визнання пріоритетності його потреб, цілей і цінностей його розвитку. По-друге, створення умов самостійного творчого засвоєння студентом системи відносин зі світом і з самим собою, а також для здійснення кожним студентом особистісно-значущих життєвих виборів. По-третє, в ідеях супроводу послідовно здійснюється принцип вторинності його форм і змісту по відношенню до соціального і навчального середовища життєдіяльності студента.

Таким чином, психологічний супровід розглядається сучасними теоретиками і практиками психології і педагогіки як «*третья*» сторона освіти, разом з навчанням і вихованням. Сучасна парадигма, звертаючись до суб'єктності людини, трактує психологічний супровід як позитивне сприяння в розвитку особистості. Суть психологічного супроводу полягає в наданні допомоги в розвитку психологічної індивідуальності, в побудові особистісних утворень, у саморозвитку, у здійсненні особистісного зростання в періоди життєвих криз, внутрішніх пошуків і виборів [5].

Узагальнення різних точок зору дослідників дозволяє стверджувати, що психологічний супровід - це вид міжособистісної взаємодії, спрямованої на психологічну допомогу суб'єктові, в ході якої виникає позитивно забарвлене відчуття упевненості в собі, у своїх можливостях. Таким чином, на нашу думку, психологічний супровід являє собою систему способів і методів, що сприяють особистісно-професійному розвитку особистості курсанта, формуванню його здібностей, ціннісних орієнтацій і самосвідомості, підвищенню його конкурентоспроможності і адаптованості до умов реалізації власної професійної кар'єри. Психологічний супровід здійснюється шляхом оптимізації психологічного стану людини внаслідок повного вирішення або зниження актуальності психологічних проблем, що перешкоджають навчальній, професійній, соціальній самореалізації на кожному з етапів життя окремої людини, малих груп, колективів, формальних і неформальних об'єднань людей. Психологічний супровід здійснюється в цілях психологічного забезпечення вільного і гармонійного розвитку особистості в сучасному суспільстві на всіх етапах її становлення і самореалізації, попередження розвитку негативних тенденцій в психології людей, подоланні труднощів особистісного зростання, корекції поведінки, усунення конфліктних ситуацій у взаєминах.

Виклад основного матеріалу. Завдання особистісного і професійного розвитку і проблеми, що постають перед курсантами, зумовлюють необхідність надання їм психологічного супроводу.

Відповідно до цього основними завданнями психологічного супроводу у ВНЗ системи ОВС є :

- корекція психічного стану курсантів, зняття емоційної напруги для забезпечення ефективності особистісно-професійного розвитку;
- соціально-психологічна адаптація курсантів у навчально-професійній діяльності і формуванні у них позитивної життєвої перспективи;
- навчання умінь і навичок ефективної поведінки в різних ситуаціях побутового і професійного характеру;
- розвиток і формування у курсантів якостей, що сприяють успішному особистісно-професійному розвитку: інтелектуальності, комунікативної компетенції, емоційної і поведінкової гнучкості.

Як основні напрямки психологічного супроводу в службі практичної психології найчастіше виступають: психологічна освіта; психологічна профілактика; психологічна діагностика; психологічний тренінг; психологічна корекція; індивідуальне консультування.

Діяльність психологічної служби правоохоронного вишу, на нашу думку, може значною мірою зробити ефективнішим особистісно-професійний розвиток курсанта, якщо її програма включає: адаптаційний тренінг; навчання

прийомів саморегуляції, способів зняття напруги і стомлення, відновлення працездатності; тренінг мотивації досягнення; тренінг розвитку психічних пізнавальних процесів; тренінг комунікативних умінь; практикум мнемотехнічних прийомів, вправ на розвиток творчого мислення; навчання навичок професійної самопрезентації тощо.

Попри відмінності в організації психологічних служб основним методом психологічного супроводу в психологічній службі ВНЗ є психологічне консультування з різних особистісних проблем, профорієнтація або професійне керівництво. Традиційно центральними видами послуг, яким надається перевага, для консультантів-психологів є безпосереднє спілкування із студентом з метою допомогти йому краще зрозуміти себе, полегшити прийняття рішень, розвинути ціннісні установки, звернути увагу на вивчення відносин і, використовуючи численні теоретичні моделі, сприяти особистісно-професійному розвитку і готовності до спільної роботи над проблемами. Не випадково за параметри вивчення розвитку особистості курсанта використовують наступні показники: компетентність, управління емоціями, розвиток цінностей особистості, міжособистісних взаємин, інтегративність і цілепокладання [5].

У ході консультування використовуються традиційні методи, серед яких інтерв'ю, психологічне тестування, групові дискусії і тренування (тренінги), інтерпретація ситуації або проблеми, роз'яснення думки, положення, факту або емоційного стану й ін. Проте треба зауважити, що консультування у сфері вищої освіти за кордоном, виходить за межі суто індивідуальних психологічних проблем, оскільки психологи освітніх установ виконують ще й функції педагогів, психометристів, дослідників, клініцистів і при цьому на них покладаються обов'язки сприяти вирішенню ще соціальних проблем.

Сучасна психологічна служба вишу являє собою цілісну систему декількох аспектів: спеціальний напрям психологічної науки, що інтегрує загальні досягнення педагогічної психології, психології розвитку і акмеології, соціальної психології, психології управління і ін.; психологічне і психологопедагогічне забезпечення досягнення основних цілей вишу, що полягають у розвитку особистості і підготовці фахівців (бакалаврів, магістрів); безпосередня діяльність психологів у ВНЗ. Таким чином, існує *єдність трьох основних аспектів діяльності служби: наукового, прикладного та практичного.*

Науковий аспект діяльності психологічної служби припускає проведення дослідницько-аналітичної роботи з виявлення проблем вищої освіти, методологічне і теоретичне обґрунтування, розробку психодіагностичних, психокорегувальних і розвивальних програм, способів, засобів і методів застосування психологічних знань у конкретних умовах сучасної вищої освіти.

Прикладний аспект передбачає психологічне забезпечення всього процесу навчання та виховання, включаючи аналіз і розробку психологічних підстав навчальних програм, дидактичних і методичних матеріалів.

Практичний аспект - безпосередня робота психолога у ВНЗ. Практично орієнтована діяльність вузівської психологічної служби спрямована на забезпечення цілісної адаптації курсантів до змісту і організації освітнього процесу в цілому і конкретних життєвих завдань курсантів, що виникають у процесі їх особистісно-професійного розвитку, а також на вирішення конкретних

проблем, з якими звертаються куратори груп, викладачі і інші суб'єкти освітнього середовища вишу.

Виділяють дві лінії діяльності психологічної служби освіти - *актуальну і перспективну*, які нерозривно пов'язані між собою. Актуальна орієнтована на вирішення «злободенних» проблем, пов'язаних з тими чи іншими моментами на кожному з етапів навчання, з труднощами в навчанні і розвитку, відхиленнями в поведінці і спілкуванні. Перспективна - націлена на розвиток, становлення особистості і індивідуальності кожного курсанта, на формування його психологічної готовності до самовизначення, саморозвитку, творчого життя в суспільстві. Ця лінія також пов'язана із збереженням і підтримкою психологічного здоров'я курсантів.

У «Положенні про психологічну службу системи освіти України» відзначено, що основною метою діяльності психологічної служби є психологічне забезпечення та підвищення ефективності педагогічного процесу, захист психічного здоров'я і соціального благополуччя усіх його учасників: вихованців, учнів, курсантів, педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Основні завдання психологічної служби системи освіти України полягають у:

- сприянні повноцінному розвитку особистості вихованців, учнів, студентів на кожному віковому етапі, створенні умов для формування у них мотивації до самовиховання і саморозвитку;
- забезпеченні індивідуального підходу до кожного учасника навчально-виховного процесу на основі його психолого-педагогічного вивчення;
- профілактиці і корекції відхилень в інтелектуальному і психофізичному розвитку вихованців, учнів, курсантів.

Таким чином, головною метою психологічної служби правоохоронного вишу є сприяння підтримці психічного здоров'я, пізнавального інтересу і розкриттю індивідуальності курсанта, а також корекція різного роду утруднень у його розвитку і становленні.

Одним з основних завдань психологічної служби вищого навчального закладу є урахування прогнозованої успішності засвоєння професії, спеціальності, посилення професійної мотивації правоохоронців й адаптації до майбутньої професії.

В основному в своїй діяльності психологічна служба вишу традиційно акцентує увагу на забезпеченні таких *напрямів* психологічного супроводу, як *психологічна освіта, психологічна профілактика, психологічна діагностика, психологічна корекція, консультативна діяльність*.

Ефективне вирішення проблем, що стоять перед психологічною службою, можливе лише за умови їх вирішення шляхом комплексного і системного підходів.

Принцип комплексної побудови діяльності психологічної служби вишу означає безперервний зв'язок, взаємозв'язок цих напрямів діяльності і вимагає орієнтації діяльності психологів на різні організаційні рівні: основного колективу, тобто всієї організації у цілому; адміністративно-управлінський рівень; рівень підрозділів (наприклад, факультетів, кафедр); рівень первинного колективу (наприклад, студентської групи); індивідуальний рівень, тобто окремої особи.

Системність роботи вузівських психологів забезпечується, з одного боку, розглядом особистості курсанта як складної системи, що має різну спрямованість свого прояву, починаючи з власної внутрішньої активності індивіда, до включення у різні групи, а з іншого боку, виявленням всіх індивідуальних рис та якостей суб'єктів освітнього процесу.

Інший аспект системного підходу до побудови діяльності психологічної служби вишу полягає в тому, що мають бути охоплені всі сфери життєдіяльності курсанта. Це означає, що діяльність психологічної служби має здійснюватися за наступними напрямками:

– психологічний супровід у вирішенні проблем, безпосередньо пов'язаних із навчальною і професійною (виробничою) діяльністю суб'єктів освітнього середовища: вдосконалення структури, форм і методів управління організацією і первинним колективом, оптимізація соціально-психологічного клімату у викладацькому колективі та студентських групах;

– психологічний супровід у вирішенні проблем безпосередньо не пов'язаних з навчальною, професійною діяльністю суб'єктів освітнього середовища, тобто вирішення проблем індивідуального характеру.

Вищевикладене дозволяє нам сформулювати ряд пріоритетів, які покладено в основу побудови нашої моделі діяльності психологічної служби вишу системи ОВС.

1. Відповідно до особистісно-розвивального характеру вищої освіти, основною метою психологічної служби вишу є психологічний супровід особистісно-професійного розвитку курсанта. Ця мета визнається всіма суб'єктами освітнього процесу.

2. Діяльність служби конкретизується у створенні умов, що забезпечують психологічний супровід розвитку, саморозвитку і самореалізації особистості курсанта як майбутнього професіонала;

3. У формуванні особистості майбутнього професіонала в своїй діяльності служба спирається на сучасні вимоги до фахівця правоохоронної галузі;

4. Однією з умов забезпечення успішності педагогічного процесу у вищій школі ОВС є реалізація системи психологічного супроводу професійно-особистісного становлення викладачів.

У нашій роботі ми спираємось на висунутий у вітчизняній психології методологічний принцип, який поєднує особистісний розвиток і професійний, згідно з яким особистість (і психіка) виявляється і формується в діяльності. Ми використовуємо поняття особистісно-професійний розвиток курсанта, розглядаючи його як цілеспрямований процес усебічної підготовки до праці - професійної діяльності, спілкування і особистісно-професійного зростання, на засадах мотивованого і системного саморозвитку і самореалізації як індивіда, особистості, суб'єкта діяльності й індивідуальності.

Відповідно до існуючих нормативних документів, психологічна служба, яка має забезпечувати практичну реалізацію супроводу, являє собою багаторівневу організаційну систему, що включає в себе основні структурні одиниці і забезпечує надання ефективної психологічної допомоги всім учасникам навчально-виховного процесу.

Завдання служби психологічного супроводу можуть бути конкретизовані у зв'язку з аналізом основних напрямів її діяльності: інформаційно-

аналітичного (збір і аналіз інформації про діяльність організації, її кадровий потенціал; здійснення різного роду експертних оцінок; проведення моніторингу; здійснення розробки прогнозу і прогнозування сценаріїв тощо); організаційно - проектувального (забезпечує вирішення специфічних завдань організації, пов'язаних з супроводом кадрової роботи; формуванням корпоративних відносин; оптимізацією психологічного клімату та ін.); психолого-технологічного (пов'язаний з подоланням психологічних утруднень у курсантів, викладачів, працівників і керівників організації, супроводом їх професійного й особистісного зростання, вирішенням конфліктів); науководослідницького (узагальнення передового досвіду подібних систем супроводу; розробка нових методів вирішення завдань удосконалення навчально-виховного процесу).

Сучасна психологічна служба ВНЗ являє собою цілісну систему, яка складається з трьох основних аспектів: 1) інтегрування загальних досягнень педагогічної психології, психології розвитку і акмеології, соціальної психології, психології управління та ін.; 2) психологічне і психолого-педагогічне забезпечення досягнення основних цілей ВНЗ, що полягають в розвитку особистості і підготовці фахівців (бакалаврів, магістрів); 3) безпосередня діяльність психологів у ВНЗ. Таким чином, існує єдність трьох основних аспектів діяльності психологічної служби: наукового, прикладного і практичного.

Однією з головних цілей психологічної служби ВНЗ є сприяння підтримці психічного здоров'я, пізнавального інтересу і розкриттю індивідуальності курсанта, а також корекції різного роду утруднень в його розвитку і становленні.

Висновки. Діяльність фахівців психологічної служби ми розглядаємо як технологію реалізації концептуальних ідей системи психологічного супроводу суб'єктів навчально-виховного процесу у вищій школі ОВС. Діяльність психологічної служби ВНЗ ОВС характеризується особливою складністю у зв'язку з тим, що вона пов'язана з комплексною професійною підготовкою правоохоронних кадрів, а її фахівці мають не тільки професійно вирішувати питання психологічного супроводу суб'єктів навчально-виховного процесу, питання діагностики і розвитку професійних здібностей курсантів, сприяти формуванню основних професійно-обумовлених підструктур особистості майбутніх фахівців (професійної мотивації, спрямованості, професійно-важливих якостей особистості, професійної компетенції), але постійно вивчати, аналізувати і враховувати у своїй діяльності тенденції розвитку сучасної правоохоронної практики та її вимоги до професійно-особистісних характеристик фахівця. Створення психологічної служби у ВНЗ ОВС є формою забезпечення особистісно-професійного розвитку суб'єкта в діяльності, умовою забезпечення цілісного і неперервного процесу аналізу розвитку і корекції усіх суб'єктів освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України / [наук. ред. С. Д. Максименко, упоряд. В. Г. Панок]; АПН України; Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи. – К. : Ніка-Центр, 2005. – 436 с.

2. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України: до 10-річчя з дня заснування Українського НМЦ практичної психології і соціальної роботи / [наук. ред С. Д. Максименко, упоряд. В. Г. Панок]; МОН України; АПН України; Укр. науково-метод. центр практ. психології і соціальної роботи.– К. : Шкільний світ, 2008. – 256 с.

3. Коссов Б. Б. Психологическая поддержка и организация психологической службы вуза / Б. Б. Коссов, В. С. Кагерманьян / [под науч. ред. А.П. Чернышева]. – М. : НИИ ВО, 1994. – Вып. 1. – 44 с.

4. Психологическая служба вуза : принципы, опыт работы: сборник научных трудов / отв. ред. Б. Б. Коссов. – М. : НИИВО, 1993. – 215 с.

5. Психологическое сопровождение подготовки специалистов в вузе / под ред. П. Е. Рыженкова. – Новосибирск : НГУ, 1988. – 164 с.

УДК 159.98:355.233:355.4(477)

Ковшов Р. В., управління СБ України у Хмельницькій області

МЕТОДИКА УДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ПІДРОЗДІЛІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В ОСОБЛИВИХ ТА ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

У статті викладено особливості методики удосконалення психологічних умов саморегуляції психічних станів військовослужбовцями підрозділів спецпризначення в особливих та екстремальних умовах та результати її експериментальної апробації.

Ключові слова: психологічні умови, саморегуляція, психічні стани, особливі та екстремальні умови.

В статті изложены особенности методики усовершенствования психологических условий саморегуляции психических состояний военнослужащими подразделений спецназначения в особенных и экстремальных условиях и результаты ее экспериментальной апробации.

Ключевые слова: психологические условия, саморегуляция, психические состояния, особенные и экстремальные условия.

Саморегуляція психічних станів в особливих та екстремальних умовах передбачає процес зміни особистісних компонентів психічних станів з урахуванням особливостей її психологічних внутрішніх та зовнішніх умов при виконанні професійної діяльності військовослужбовцями підрозділів спеціального призначення (ПСП).

Постановка проблеми у загальному вигляді. Удосконалення психологічних умов саморегуляції психічних станів військовослужбовцями ПСП при виконанні ними професійної діяльності повинно здійснюватися в рамках оволодіння ними різноманітними техніками та прийомами за допомогою спеціально організованої методики, що базується на принципах поступового цілеспрямованого розвитку і доведення до досконалості навичок саморегуляції психічних станів та розвиток властивостей особистості, що впливають на зда-